

Отримано: 29 травня 2019 року

Прорецензовано: 31 травня 2019 року

Прийнято до друку: 6 червня 2019 року

e-mail: melenm@i.ua

ane_III@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-224-226

УДК 811.111'373:159.942.5

Мельник Олена Миколаївна,

кандидат філологічних наук, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Ботвінко-Ботюк Олена Миколаївна,

кандидат філологічних наук

**ПРИКМЕТНИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕГОЇЗМ»
У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

У статті йдеться про дослідження прикметників на позначення поняття «егоїзм» у сучасній англійській мові. Егоїзм трактуємо як традиційно морально негативне поняття, згідно з яким задоволення власного інтересу визнається вищим благом. Лексико-семантичне поле на позначення егоїзму включає чотири лексико-граматичні класи слів (прикметники, іменники, прислівники та дієслова), які зі свого боку утворюють лексико-семантичні мікрополя. Лексико-семантичне поле складається з ядра, центральної, медіальної та периферійної зон. Основа поля утворюється прикметниками.

Такі семи, як "being centered in or preoccupied with oneself", "confident of one's own strength or powers", "having an excessively favourable opinion of oneself", "indifferent to the well-being of others", "showing or expressing contempt or disdain", "excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc.", "characterized by boasting", "characterized by boldness, impertinence, or effrontery", "inclined to rule arbitrarily or despotically" і "showy without taste" входять до ядра лексико-семантичного поля на позначення поняття «егоїзм». Конституенти поля мають спільне з ядром значення. У семантичній структурі лексичних одиниць на позначення егоїзму найяскравіше представлена сема "excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc." (23, 8%), сема "characterized by boldness, impertinence, or effrontery" (15, 5%) і сема "showy without taste" (13,1%).

Ключові слова: егоїзм, прикметник, лексема, лексико-семантичне поле, сема, значення, позначення.

Olena Melnyk,

Candidate of Philological Sciences (PhD), Lesya Ukrainka Eastern European National University

Olena Botvinko-Botiuk,

Candidate of Philological Sciences (PhD), National University of Water Management and Nature Resources Use

ADJECTIVES DENOTING THE NOTION OF EGOISM IN MODERN ENGLISH

The article deals with the analysis of adjectives denoting the notion of egoism in Modern English. We treat egoism as a negative moral quality. Lexical units with the meaning of egoism form a lexico-semantic field consisting of four microfields (adjectival, nominal, adverbial and verbal). The main microfield of the given lexico-semantic field is an adjectival one, since adjectives are the main means of the expression of the investigated meaning due to their abstract essence.

The componential analysis made it possible to define the nucleus of the analysed field, its central, medial and peripheral zones. The nucleus of the lexico-semantic field comprises the following semes: "being centered in or preoccupied with oneself", "confident of one's own strength or powers", "having an excessively favourable opinion of oneself", "indifferent to the well-being of others", "showing or expressing contempt or disdain", "excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc.", "characterized by boasting", "characterized by boldness, impertinence, or effrontery", "inclined to rule arbitrarily or despotically", and "showy without taste". The constituents of the lexico-semantic field possess the above mentioned semes. In the semantic structure of the analysed lexemes the most frequently used semes are the following: "excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc." (23, 8%), "characterized by boldness, impertinence, or effrontery" (15, 5%), and "showy without taste" (13,1%).

Key words: egoism, adjective, lexeme, lexico-semantic field, seme, meaning, denotation.

Становлення антропологічної лінгвістики свідчить про зміщення фокусу лінгвістичних досліджень в напрямку від «мова в людині» до «людина в мові». Лінгвісти досліджують багатоаспектність людського буття з усіма його ціннісно-змістовними ознаками. Людина живе не лише у матеріальному світі і не лише у світі соціальному, вона знаходиться під владою конкретної мови як засобу вираження [6, с. 109]. Людина стає центральною фігурою мови і головною дійовою особою світу, про який вона говорить [13, с. 10–17].

Слово як «носії певного кванта інформації» [9, с. 103] дає «найбільш очевидний і природний доступ до людського мислення і поведінки, до виникнення, зберігання, переробки і вилучення інформації» [14, с. 11]. Семантика слова при такому підході розглядається як відображення позамовної дійсності в свідомості людини, «відображення певних пластів знань і досвіду, зафіксованих у мові» [5, с. 92]. Цим обумовлено звернення до вивчення лексичних одиниць, які вживаються для позначення поняття «егоїзм». У поняттях людина закріплює за допомогою слів загальні ознаки речей, які вона накопичує у процесі спілкування із зовнішнім світом. Поняття відображають дійсність і узагальнюють найважливіші суттєві ознаки дійсності [7, с. 58].

Взаємодію дійсності та людини відображено у мові в різних аспектах, одним із яких є оцінний: об'єктивний світ поділяється мовцями з точки зору його оцінного характеру – добра та зла, користі й шкоди [4]. Егоїзм трактуємо як традиційно морально негативне поняття, згідно з яким задоволення власного інтересу визнається вищим благом, і тому метою кожного є прагнення задовольнити лише свій інтерес, не переймаючись інтересами інших [11, с. 25].

Егоїсту притаманна висока, неадекватна самооцінка і він 1) набуває комплекс переваги; 2) має ідеалізоване уявлення про себе, про свої здібності та можливості, про свою значущість для справи і для оточуючих людей; 3) ігнорує особисті невдачі заради підтримки свого психологічного комфорту, збереження звичного для себе стану високої зарозумілості; 4) тлумачить свої слабкі сторони як сильні, видаючи звичайну агресивність і впертість за волю і рішучість; 5) стає недосяжним для інших, втрачає зворотний зв'язок з оточуючими, не прислухається до чужої думки; 6) стає екстерналом, тобто свій неуспіх пов'язує із зовнішніми чинниками, чужими підступами, обставинами, але тільки не з власними помилками; 7) до критичної оцінки себе з боку інших ставиться недовіркою, розцінюючи це як причіпки та заздрість; 8) ставить перед собою нездійсненні цілі; 9) має рівень домагань, який перевищує його реальні можливості; 10) легко набуває таких рис, як зарозумілість, прагнення до переваги, грубість, агресивність; 11) поводить підкреслено незалежно; 12) схильний до невротичних і навіть істеричних проявів; 13) передбачуваний, має стабільні стандарти поведінки; 14) має характерний зовнішній вигляд: пряма постава, високе положення голови, прямий погляд, командні нотки в голосі [1, с. 45–46].

В егоїстичної особистості формується цілий спектр взаємопов'язаних некорпоративних, а іноді й антисоціальних рис: надмірна індивідуалістична орієнтація, цілеспрямованість, схильність до нехтування інтересами інших людей, свобода від обов'язків і зобов'язань, непомірне прагнення до володіння, несправедливість, конфліктність і деструктивність [12].

Абстрагована ознака, завдяки якій стає можливим позначення предметів і явищ навколишньої дійсності, лежить в основі значення слова. При вивченні лексичних одиниць як репрезентантів смислу досить продуктивним є їх опис в термінах лексико-семантичного поля. Лексико-семантичне поле (надалі – ЛСП) розуміємо як в певний спосіб організовану сукупність лексичних одиниць або їх лексико-семантичних варіантів, які представлені різними лексико-граматичними класами, об'єднані спільністю вираження одного поняття і мають польову організацію [3]. Для ЛСП важливим є наявність спільної семантичної ознаки, яка об'єднує всі одиниці поля [10, с. 380]. Саме наявність спільних елементарних одиниць смислу, що є складовими частинами кожного слова певної групи слів, об'єднує ці групи в одне ЛСП.

ЛСП на позначення егоїзму включає чотири лексико-граматичні класи слів (прикметники, іменники, прислівники та дієслова), які зі свого боку утворюють лексико-семантичні мікрополя, що накладаються одне на одне у складі досліджуваного поля. ЛСП складається з ядра, центральної, медіальної та периферійної зон. Основа поля утворюється прикметниками, оскільки саме в царині прикметника очевидніша абстрагована чи аналізуюча розумова діяльність людини, завдяки якій ознака, властивість, якість, будь-які атрибути, які складають невід'ємну сутність предмета, явища, речі, мисляться абстрактно від неї [15, с. 3]. Ми відібрали сімдесят прикметників синонімічного ряду з доміантою egotistic (= indifferent to the well-being of others; selfish; egoistic) зі словника синонімів Webster's New World Thesaurus: *conceited, vain, vainglorious, egoistic, boastful, inflated, pompous, arrogant, insolent, autocratic, swollen, affected, self-centred, self-glorifying, self-magnifying, presumptuous, overweening, supercilious, showy, bumptious, grandiose, high-flown, haughty, snobbish, high-handed, aristocratic, lordly, imperious, magisterial, scornful, contemptuous, disdainful, high-minded, proud, bullying, sneering, aloof, vainglorying, pretentious, assuming, ostentatious, consequential, cocky, brazen, impertinent, selfish, bombastic, bragging, insulting, flashy, theatrical, garish, gaudy, spectacular, flaunting, flamboyant, presuming, reckless, impudent, vaunting, inflated, stiff, overbearing, swaggering, dictatorial, domineering, bold, rash, overconfident, self-satisfied* [21].

Для уточнення внутрішньої структури зазначених лексичних одиниць ми використали *компонентний аналіз*, який «виявляє зв'язок як з класичним методом вивчення лексики, так і з методом семантичних полів» [8, с. 54]. Такий аналіз традиційно опирається на дані лексикографічних джерел, тому ми послуговувалися п'ятьма тлумачними словниками: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [16], Cambridge International Dictionary of English [17], MacMillan English Dictionary for Advanced Learners [18], The Random House College Dictionary [19] і Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language [20].

Проведений компонентний аналіз дозволяє стверджувати, що такі семи, як *“being centered in or preoccupied with oneself”* («який турбується про себе»), *“confident of one's own strength or powers”* («самовпевнений»), *“having an excessively favourable opinion of oneself”* («самовдоволенний»), *“indifferent to the well-being of others”* («байдужий до інших»), *“showing or expressing contempt or disdain”* («зневажливий»), *“excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc.”* («гордовитий, пихатий, зарозумілий»), *“characterized by boasting”* («хвалькуватий, чванливий, бундючний»), *“characterized by boldness, impertinence, or effrontery”* («зухвалий, нахабний»), *“inclined to rule arbitrarily or despotically”* («владний»), *“showy without taste”* («показний, крикливий») входять до ядра ЛСП на позначення поняття «егоїзм». Конституенти поля мають спільне з ядром і між собою значення, їх можна згрупувати за семантичними ознаками. Розглянемо приклади прикметників-конституентів ЛСП, які належать до виокремлених лексико-семантичних груп (надалі – ЛСГ):

1) ЛСГ *“який турбується про себе і байдужий до інших”*: *vain, self-centered, selfish*. Наприклад: *vain* [adj] excessively proud of or concerned about one's own appearance, qualities, achievements, etc.; *conceited*; *self-centred* [adj] tending to think only about yourself and not thinking about the needs or feelings of other people; *selfish* [adj] devoted to or caring only for oneself; concerned primarily with one's own interests, benefits, welfare, etc., regardless to others;

2) ЛСГ *“самовпевнений”*: *bumptious, cocky, overweening, presumptuous*. Наприклад: *bumptious* [adj] showing that you think that you are very important; often given your opinions in a loud, confident and annoying way; *cocky* [adj] too confident about yourself in a way that annoys other people; *presumptuous* [adj] too confident, in a way that shows a lack of respect for other people;

3) ЛСГ *“самовдоволенний, гордовитий, пихатий, зарозумілий, хвалькуватий”*: *boastful, proud, self-satisfied, grandiose, vainglorious, bombastic, high-flown, conceited, arrogant, overweening, haughty, bumptious, pompous, vainglorious, snobbish, high-minded, inflated*. Наприклад: *conceited* [adj] having an exaggerated opinion of one's own abilities, appearance, importance, etc.; *proud* [adj] feeling pleased or satisfied about sth that you own or have done, or are connected with; *self-satisfied* [adj] feeling or showing satisfaction with oneself; *overweening* [adj] (of a person) conceited, overconfident, or presumptuous; *haughty* [adj] disdainfully proud; snobbish; arrogant; *bumptious* [adj] offensively self-assertive;

4) ЛСГ *“зверхній, зневажливий, зухвалий, нахабний”*: *insolent, presumptuous, brazen, contemptuous, disdainful, scornful, insulting, impudent, bold, rude, impolite, ill-mannered/bad-mannered, discourteous, loutish, churlish, impertinent, cheeky,*

disrespectful, sassy, patronizing, condescending. Наприклад: *patronizing* [adj] someone who is patronizing talks to you in a way that seems friendly and polite but in fact shows that they think you are less intelligent or important than them; *condescending* [adj] someone who is condescending talks to you as if they are more important than you, and as if you are lucky that they are talking to you at all; *insolent* [adj] boldly rude or disrespectful; contemptuously impertinent; *scornful* [adj] full of scorn; derisive; contemptuous; *contemptuous* [adj] manifesting or expressing contempt or disdain; *disdainful* [adj] full of or showing disdain; *presumptuous* [adj] unwarrantedly or impertinently bold; *insulting* [adj] tending to give or cause insult; characterized by rudeness, insolence, etc.; *impudent* [adj] rude; not showing respect for other people; *bold* [adj] not hesitating to breach the rules of propriety; forward; *rude* [adj] having or showing a lack of respect for other people and their feelings; *ill-mannered/bad-mannered* [adj] always behaving in a rude and unpleasant way, especially because of never having been taught how to be polite; *loutish* [adj] someone, especially a young man, who is loutish is rude and unpleasant and shows no respect to anyone;

5) ЛСГ “*владний*”: *domineering, high-handed, imperious, impertinent, overbearing, magisterial, dictatorial, autocratic*. Наприклад: *domineering* [adj] inclined to rule arbitrarily or despotically; overbearing; tyrannical; *high-handed* [adj] overbearing; arbitrary; *imperious* [adj] domineering; dictatorial; overbearing; *overbearing* [adj] domineering; dictatorial; haughtily or rudely arrogant; *dictatorial* [adj] inclined to dictate or command; imperious; overbearing;

6) ЛСГ “*показний, крикливий*”: *garish, spectacular, flamboyant, gaudy, showy, pretentious, ostentatious, flashy*. Наприклад: *garish* [adj] crudely or tastelessly colorful, showy, or elaborate, as clothes, decoration, etc.; *spectacular* [adj] of or like a spectacle; marked by or given to an impressive, large-scale display; *gaudy* [adj] showy without taste; flashy; *showy* [adj] pompous; ostentatious; *pretentious* [adj] characterized by assumption of dignity or importance; *flashy* [adj] pretentiously smart; showy; gaudy;

7) ЛСГ “*якому притаманне уривисте, грубе мовлення*”: *curt, terse, brusque, dismissive*. Наприклад: *curt* [adj] replying in very few words in a way that seems rude, especially because you think that what someone has just said is stupid; *brusque* [adj] using very few words because that is the way you usually speak, even though it may seem rude to most people; *dismissive* [adj] treating someone’s ideas, suggestions, or problems as if they are not at all important or serious, especially by dealing with them in very few words and then changing the subject.

Варто зауважити, що одна й та сама ЛСГ може входити до складу двох або більше лексико-семантичних полів. Наприклад, ЛСГ “*зверхній, зневажливий, зухвалий, нахабний*” і ЛСГ “*якому притаманне уривисте, грубе мовлення*” є ще складовими ЛСП на позначення презирства [2, с. 83]. За нашими підрахунками, у семантичній структурі лексичних одиниць на позначення егоїзму найяскравіше представлена сема “*excessively proud of or concerned about one’s own appearance, qualities, achievements, etc.*” («гордовитий, пихатий, зарозумілий») (23, 8%), сема “*characterized by boldness, impertinence, or effrontery*” («зухвалий, нахабний») – 15, 5% і сема “*showy without taste*” («показний, крикливий») – 13,1%.

Однак якісна ознака не існує сама собою, без її носія, і на значення прикметника завжди проєктується значення носія ознаки (у нашому випадку – іменника на позначення особистості). Таким чином, у мові відбито об’єктивну реальність, наявні у світі предмети, властивості, дії, а також людина з її думками, почуттями, вчинками.

Література:

1. Бороздина Г. В. Основы психологии и педагогики : учеб. пособие. Минск : Вышэйшая школа, 2016. 415 с.
2. Ботвінко-Ботюк О. М. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості висловлень презирства (на матеріалі англomовного художнього дискурсу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2014. 200 с.
3. Вердиева З. Н. Семантические поля в современном английском языке : учеб. пособие. Москва: Высшая школа, 1986. 187 с.
4. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Москва: Наука, 1985. 228 с.
5. Гафарова Г. В., Кильдибекова Т. А. Когнитивные аспекты лексической системы языка (на материале функционально-семантической сферы «жить»). Уфа: Башкир. гос. ун-т, 1998. 182 с.
6. Дудок Р. І. Лінгво-когнітивна парадигма гуманітарного терміна. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2013. № 27. С. 104–114.
7. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках: монографія. Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 358 с.
8. Зиновьева Е. И. Основные проблемы описания лексики в аспекте русского языка как иностранного ; отв. ред. К. А. Рогова. СПб. : Филол. фак. СПбГУ, 2003. 80 с.
9. Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В. Человеческий фактор в языке: язык и порождение речи. Москва: Наука, 1991. 240 с.
10. Кузнецов А. М. Поле. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990. С. 380–381.
11. Мельник О. М. Лінгвальні та паралінгвальні засоби актуалізації егоїзму комунікантів (на матеріалі англomовної художньої прози ХХ–ХХІ століть) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Запоріж. нац. ун-т. Луцьк – Запоріжжя, 2017. 230 с.
12. Муздыбаев К. Анатомия эгоизма. *Российская наука : сборник* / отв. ред.: А. В. Бялко, В. П. Скулачев. Москва, 2003. С. 333–347.
13. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата. *Речевые акты в лингвистике и методике* : сб. науч. тр. / ред. В. В. Лазарев. Пятигорск, 1986. С. 10–17.
14. Сулименко Н. Е. Современный русский язык (слово в курсе лексикологии). Санкт-Петербург: Политехн. ун-т, 2004. 268 с.
15. Харитончик З. А. Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка. Минск : Выш. шк., 1986. 95 с.
16. Hornby A. S. (ed.). *Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English*. 7th ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 1780 p.
17. Procter P., Coffey S. *Cambridge International Dictionary of English*. Cambridge (UK) : Cambridge University Press, 1995. 1773 p.
18. Rundell M. (ed.). *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*. L. : Bloomsbury Publishing, 2002. 1692 p.
19. Stein J. (ed.). *The Random House College Dictionary*. Revised Edition. N.Y. : Random House, 1983. 1568 p.
20. Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language / Random House Value Publishing, Rh Value Publishing. N.Y. ; Avenel : Gramercy Books, 1996. 1693 p.
21. Webster’s New World Thesaurus / prepared L. Charlton. N.Y. : The New American Library, 1975. 678 p.